

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

การให้บริการดูแลสุขภาพหญิงตั้งครรภ์ เป็นกิจกรรมที่สำคัญในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ ซึ่งส่งผลต่อการพัฒนาประเทศ การที่เด็กเกิดมามีชีวิตรอดและมารดาปลอดภัยรวมถึงการมีสุขภาพดี เป็นเป้าหมายของการให้บริการสุขภาพแม่และเด็ก การให้บริการสุขภาพหญิงตั้งครรภ์จะสะท้อนผลลัพธ์ในรูปภาวะสุขภาพของมารดาและทารก การส่งเสริมให้มารดาเข้าถึงบริการฝากครรภ์โดย แนะนำให้ฝากครรภ์ตั้งแต่ระยะเริ่มแรก และสม่ำเสมอสามารถแก้ปัญหาการเสียชีวิต การตายปริกำเนิด การคลอดทารกน้ำหนักน้อย และมารดาโลหิตจางจากการตั้งครรภ์ (กวิน, 2545; พรรณพิศ, นภาพร และกรรณิการ์, 2545 ;วิสุทธิ, มานิต และปราโมทย์, 2546; อนุชิต และคณะ, 2543 ; อุ๋นจิตต์, 2545)

บริการสุขภาพหญิงตั้งครรภ์จัดอยู่ในองค์ประกอบด้านการจัดบริการของระบบสุขภาพ การให้บริการสุขภาพแก่หญิงตั้งครรภ์มีลักษณะที่พิเศษแตกต่างไปจากบริการสุขภาพทั่วไป คือรูปแบบของบริการถูกกำหนดโดยผู้ให้บริการ เนื่องจากผู้ใช้บริการอาจมีความรู้ไม่เพียงพอที่จะ ระบุนชนิดและประเภทบริการที่จำเป็นต่อสภาวะสุขภาพของตนเอง การปฏิบัติการพยาบาลต่อหญิงตั้งครรภ์เป็นบริการสุขภาพที่กระทำโดยตรงต่อมารดาและทารกในครรภ์ ดังนั้นคุณภาพการปฏิบัติการพยาบาลจึงเป็นเป้าหมายที่สำคัญยิ่งที่ต้องให้เกิดขึ้นกับผู้ใช้บริการทุกคน การปฏิบัติการพยาบาล ต้องมีความถูกต้องตามหลักวิชาการ และมีมาตรฐานช่วยอธิบายแนวทางปฏิบัติ ช่วยเน้นเป้าหมาย ของการปฏิบัติงาน และมาตรฐานยังใช้เป็นเกณฑ์ในการพิจารณาตัดสินคุณภาพ

ในอดีตได้มีโครงการต่างๆ เพื่อพัฒนาคุณภาพบริการสุขภาพด้านอนามัยแม่และเด็ก เช่น โครงการโรงพยาบาลสายสัมพันธ์แม่ลูก โครงการเพิ่มพูนสมรรถนะบุคลากรด้านอนามัยแม่และเด็ก และในปี พ.ศ. 2542 โรงพยาบาลชุมชนทั่วประเทศได้รับนโยบาย โครงการโรงพยาบาลลูกเกิดรอดแม่ปลอดภัย ซึ่งทุกโรงพยาบาลต้องได้รับการประเมินจากส่วนกลาง โดยเฉพาะโรงพยาบาลชุมชนภาคใต้ตอนบน ก็ได้รับการประเมินจากส่วนกลางแล้ว จากผลการดำเนินงานพบว่า อัตราการตายของมารดา และอัตราการตายปริกำเนิดบรรลุเป้าหมายของแผนพัฒนาสุขภาพฉบับที่ 9 (ภาคผนวก ง) แต่ยังคงพบว่ามีอัตราการเกิดน้ำหนักน้อย ในปี 2547 เท่ากับ ร้อยละ 7.99 และในปี 2548 เท่ากับ ร้อยละ 8.71 ซึ่งเป้าหมายไม่เกินร้อยละ 7 และยังคงพบว่ามีอัตราการเกิดภาวะโลหิตจาง จากการตั้งครรภ์ ในปี 2547 เท่ากับร้อยละ 16.00 และ ปี 2548 เท่ากับ ร้อยละ 16.20 ซึ่งเป้าหมายไม่เกิน ร้อยละ 10 ซึ่งดัชนีชี้วัดดังกล่าวยังไม่บรรลุเป้าหมายของแผนพัฒนาสุขภาพฉบับที่ 9

จากการศึกษาพบว่าภาวะโลหิตจางในระยะตั้งครรภ์เป็นสาเหตุการตายของมารดาจากการตกเลือด (กาญจนา, 2539 ; อุ๋นใจ, 2541 ; อนุชิต, 2543) ทารกแรกเกิดน้ำหนักน้อยกว่า 2500 กรัม มีภาวะเสี่ยงต่อการตายปริกำเนิด ความผิดปกติของพัฒนาการด้านสติปัญญา และ มีความผิดปกติของระบบทางเดินหายใจ (พรรณพิศ, นภาพรและกรรมกร, 2547 ; สมศักดิ์และคณะ, 2549) หญิงที่มาฝากครรภ์ตั้งแต่เริ่มทราบว่าตั้งครรภ์ และมาตรวจครรภ์ตามนัดอย่างสม่ำเสมอ สามารถลดอัตราเสี่ยงของการคลอดทารกแรกเกิดน้ำหนักน้อยได้ (อุ๋นจิตต์, 2545) การฝากครรภ์ที่ต่อเนื่องสม่ำเสมอช่วยลดภาวะโลหิตจางจากการขาดธาตุเหล็กในหญิงมีครรภ์ได้ (กรมอนามัย, 2543) แต่จากการประเมินประสิทธิภาพผลของบริการฝากครรภ์ในโรงพยาบาลศรีสะเกษพบว่า มารดาที่มาฝากครรภ์ครบ 4 ครั้ง ยังมีความเสี่ยงที่ลูกมีน้ำหนักน้อย (ชายและศศิธร, 2534) และจากการศึกษาคุณภาพบริการคลินิกฝากครรภ์โรงพยาบาลบุรีรัมย์ พบ มีปัญหาด้าน สถานที่คับแคบ ห้องตรวจไม่มีฉัตรเข้าหน้าที่ตรวจครรภ์จำนวนน้อย การแจ้งผลการตรวจ และคำแนะนำถูกละเอียด ทำให้ผู้รับบริการไม่มีความรู้เรื่องการปฏิบัติตัวที่ถูกต้องขณะตั้งครรภ์ (ฉวีวรรณ, 2539)

ปัจจุบันมีกระแสการเรียกร้องสิทธิของประชาชนด้านบริการสุขภาพ ที่ต้องการบริการที่มีคุณภาพได้มาตรฐาน และมีระบุไว้อย่างชัดเจนในรัฐธรรมนูญและคำประกาศสิทธิผู้ป่วยถึงสิทธิมนุษยชนที่ว่า “ บุคคลมีสิทธิที่จะได้รับบริการด้านสุขภาพที่ได้มาตรฐานอย่างเสมอภาค” ประกอบกับพระราชบัญญัติวิชาชีพการพยาบาลและผดุงครรภ์พุทธศักราช 2540 ได้ระบุว่า “ ผู้ประกอบวิชาชีพการพยาบาลและผดุงครรภ์ต้องรักษามาตรฐานการประกอบวิชาชีพการพยาบาล หรือผดุงครรภ์ในระดับที่ดีที่สุด” สำหรับคุณภาพบริการสุขภาพหญิงตั้งครรภ์ กองการพยาบาลได้สร้างมาตรฐาน ปฏิบัติการพยาบาลบริการฝากครรภ์ในโรงพยาบาลประกอบด้วย 6 มาตรฐาน และองค์การอนามัยโลกภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ได้สร้างมาตรฐานการดูแลขณะตั้งครรภ์ ประกอบด้วย 6 ด้าน เพื่อเป็นแนวทางปฏิบัติในการให้บริการสุขภาพหญิงตั้งครรภ์

ในปัจจุบันรัฐบาลได้ดำเนินการปฏิรูปคุณภาพบริการในโรงพยาบาล โดยโรงพยาบาลต้องผ่านการรับรองคุณภาพ (Hospital Accreditation) งานบริการฝากครรภ์เป็นหน่วยงานหนึ่งในโรงพยาบาล ที่มีพยาบาลเป็นผู้ให้บริการก็ต้องพัฒนาให้มีคุณภาพ ปัจจัยหลักของความสำเร็จในการพัฒนาคุณภาพตามกระบวนการพัฒนาและรับรองคุณภาพโรงพยาบาลมี 4 ประการ (สิทธิศักดิ์, 2544) คือ 1) การมีส่วนร่วมของผู้นำ 2) การสนับสนุนทรัพยากรอย่างเพียงพอ 3) การมีทีมงานคุณภาพที่เข้มแข็ง 4) การให้ความรู้ และการอบรมเจ้าหน้าที่อย่างทั่วถึง ซึ่งการมีส่วนร่วมของหัวหน้าเป็นสิ่งที่กระบวนการพัฒนาคุณภาพต้องตระหนักในการดำเนินงาน การจัดสรรทรัพยากรที่เหมาะสม และเพียงพอเป็นผลให้บรรยากาศในการทำงานดีขึ้น ซึ่งมีผลต่อการให้บริการที่มีคุณภาพ (สุวคนธ์ และคณะ, 2547) การสนับสนุนให้ผู้ปฏิบัติงานได้รับการอบรม พัฒนาความรู้ ความสามารถในการปฏิบัติงาน ทำให้

มีความมั่นใจและมีทักษะในการปฏิบัติงานให้เกิดคุณภาพ (สุวคนธ์ และคณะ, 2547) ส่วนที่มำคุณภาพด้านงานอนามัยแม่และเด็กคือคณะกรรมการงานอนามัยแม่และเด็ก

จากข้อมูลและเหตุผลข้างต้น ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษา ระดับการปฏิบัติตามคุณภาพบริการสุขภาพหญิงตั้งครรภ์ของพยาบาลชุมชนภาคใต้ตอนบน จากการทบทวนวรรณกรรมยังไม่พบว่ามีการศึกษา ถึงคุณภาพการพยาบาลกลุ่มหญิงตั้งครรภ์ที่นำมาตรฐานเชิงกระบวนการมาเป็นแนวในการปฏิบัติให้เกิดคุณภาพ.ส่วนใหญ่จะเป็นการศึกษา อุบัติการณ์การเกิดโรคในหญิงตั้งครรภ์ และทารก การศึกษาครั้งนี้ผู้วิจัย ใช้มาตรฐานการดูแลขณะตั้งครรภ์ขององค์การอนามัยโลกภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เป็นแนวทางในการศึกษา เพราะเป็นมาตรฐานที่ใช้ในโครงการลูกเกิดรอดแม่ปลอดภัยที่กำลังดำเนินการอยู่ในปัจจุบัน และศึกษาปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับการปฏิบัติตามคุณภาพบริการสุขภาพหญิงตั้งครรภ์ ประกอบด้วยปัจจัยด้าน การมีส่วนร่วมในการพัฒนาคุณภาพของหัวหน้าหน่วยงาน การสนับสนุนทรัพยากร การปฏิบัติงานของคณะกรรมการงานอนามัยแม่และเด็ก การอบรมเจ้าหน้าที่ ซึ่งสามารถนำผลการวิจัยมาใช้เป็นข้อมูลเชิงประจักษ์สำหรับผู้บริหาร และผู้ที่เกี่ยวข้องในการนำไปใช้ปรับปรุงคุณภาพบริการสุขภาพหญิงตั้งครรภ์ ของหน่วยงานต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

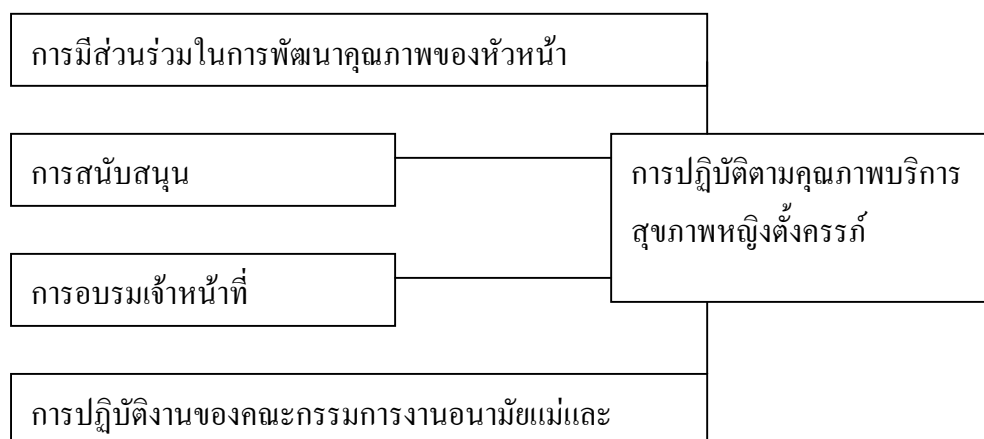
1. เพื่อศึกษาระดับการปฏิบัติตามคุณภาพบริการสุขภาพหญิงตั้งครรภ์ของพยาบาลในโรงพยาบาลชุมชนภาคใต้ตอนบน
2. เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ ระหว่าง ปัจจัยด้านการมีส่วนร่วมในการพัฒนาคุณภาพของหัวหน้าหน่วยงาน ปัจจัยด้านการสนับสนุนทรัพยากร ปัจจัยด้านการปฏิบัติงานของคณะกรรมการงานอนามัยแม่และเด็ก ปัจจัยด้านการอบรมเจ้าหน้าที่ กับ การปฏิบัติตามคุณภาพบริการสุขภาพหญิงตั้งครรภ์ของพยาบาลในโรงพยาบาลชุมชน ภาคใต้ตอนบน

คำถามการวิจัย

1. การปฏิบัติตามคุณภาพบริการสุขภาพหญิงตั้งครรภ์ของพยาบาลในโรงพยาบาลชุมชนภาคใต้ตอนบนอยู่ในระดับใด
2. ปัจจัยด้านการมีส่วนร่วมในการพัฒนาคุณภาพของหัวหน้าหน่วยงาน ปัจจัยด้านการสนับสนุนทรัพยากร ปัจจัยด้านการปฏิบัติงานของคณะกรรมการงานอนามัยแม่และเด็ก ปัจจัยด้านการอบรมเจ้าหน้าที่ มีความสัมพันธ์เชิงบวก กับ การปฏิบัติตามคุณภาพบริการสุขภาพหญิงตั้งครรภ์ของพยาบาลในโรงพยาบาลชุมชนภาคใต้ตอนบน หรือไม่ และระดับใด

กรอบแนวคิด

การศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยได้นำ มาตรฐานการดูแลขณะตั้งครรภ์ขององค์การอนามัยโลก ภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ และสำนักงานส่งเสริมสุขภาพกรมอนามัย (2545) เป็นกรอบแนวคิดในการศึกษา ซึ่งแนวคิดดังกล่าวได้อธิบาย กระบวนการ ให้บริการขณะตั้งครรภ์ แบ่งเป็น 6 ด้านซึ่งประกอบด้วย 1) คุณภาพบริการด้านการค้นหาและแนะนำบริการฝากครรภ์แก่หญิงมีครรภ์ในเขตรับผิดชอบ 2) คุณภาพบริการด้านการตรวจและการติดตามดูแลในระยะตั้งครรภ์ 3) คุณภาพบริการด้านการตรวจครรภ์ 4) คุณภาพบริการด้านการดูแลหญิงตั้งครรภ์ที่มีภาวะโลหิตจาง 5) คุณภาพบริการด้านการดูแลเบื้องต้นในหญิงตั้งครรภ์ที่มีภาวะความดันโลหิตสูงและ 6) คุณภาพบริการด้านการแนะนำเตรียมตัวสำหรับการคลอด ในการศึกษาปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับการปฏิบัติตามคุณภาพบริการสุขภาพหญิงตั้งครรภ์ ผู้วิจัยได้นำปัจจัยหลักที่ถือเป็นปัจจัยวิกฤตของความสำเร็จในการพัฒนาคุณภาพตามกระบวนการรับรองคุณภาพโรงพยาบาล ที่คาดว่าจะมีความสัมพันธ์กับการปฏิบัติตามคุณภาพบริการสุขภาพหญิงตั้งครรภ์ ซึ่งประกอบด้วย 1) การมีส่วนร่วมในการพัฒนาคุณภาพของหัวหน้าหน่วยงาน 2) การได้รับการสนับสนุนทรัพยากร 3) การปฏิบัติงานของคณะกรรมการพัฒนาคุณภาพงานอนามัยแม่และเด็ก 4) การอบรมเจ้าหน้าที่ (สิทธิศักดิ์, 2544) ซึ่งนำมาสรุปเป็นกรอบแนวคิดในการวิจัยได้ดังภาพประกอบ

ภาพ 1 กรอบแนวคิด ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับการปฏิบัติตามคุณภาพบริการสุขภาพหญิงตั้งครรภ์ ของพยาบาลในโรงพยาบาลชุมชน

สมมติฐานการวิจัย

การมีส่วนร่วมในการพัฒนาคุณภาพของหัวหน้าหน่วยงาน การได้รับการสนับสนุนทรัพยากร การปฏิบัติงานของคณะกรรมการงานอนามัยแม่และเด็ก และการอบรมเจ้าหน้าที่ มีความสัมพันธ์เชิงบวกกับการปฏิบัติตามคุณภาพบริการสุขภาพหญิงตั้งครรภ์ของพยาบาลในโรงพยาบาลชุมชนภาคใต้ตอนบน

ขอบเขตของการวิจัย

การวิจัยนี้เป็นการศึกษา ระดับการปฏิบัติตามคุณภาพบริการสุขภาพหญิงตั้งครรภ์ และปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับการปฏิบัติตามคุณภาพบริการสุขภาพหญิงตั้งครรภ์ ของพยาบาลผู้ให้บริการรับฝากครรภ์เฉพาะในโรงพยาบาลชุมชนภาคใต้ตอนบน เก็บรวบรวมข้อมูล ตั้งแต่ เดือนมกราคม ถึง กุมภาพันธ์ 2548 โดยเก็บข้อมูลเกี่ยวกับ การมีส่วนร่วมของหัวหน้าหน่วยงานในการพัฒนาคุณภาพ การได้รับการสนับสนุนทรัพยากร การปฏิบัติงานของคณะกรรมการงานอนามัยแม่และเด็ก และการอบรมเจ้าหน้าที่ผู้ให้บริการ ของหน่วยบริการฝากครรภ์ เป็นการประเมินตามการรับรู้ของพยาบาลวิชาชีพผู้ปฏิบัติงาน

นิยามศัพท์

พยาบาล หมายถึง พยาบาลวิชาชีพที่จบการศึกษาระดับปริญญาตรีทางการพยาบาล ศาสตร หรือผู้ที่จบการศึกษาทางการพยาบาลและผดุงครรภ์ชั้นหนึ่งเทียบเท่าปริญญาตรี

การปฏิบัติตามคุณภาพบริการสุขภาพหญิงตั้งครรภ์ หมายถึง การปฏิบัติตามมาตรฐานการดูแลขณะตั้งครรภ์ขององค์การอนามัยโลก ภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ โดยวัดระดับการปฏิบัติตามคุณภาพ 6 ด้าน ประกอบด้วย ด้านการค้นหาและแนะนำบริการฝากครรภ์แก่หญิงมีครรภ์ในเขตรับผิดชอบ ด้านการตรวจและการติดตามดูแลในระยะตั้งครรภ์ ด้านการตรวจครรภ์ ด้านการดูแลหญิงตั้งครรภ์ที่มีภาวะโลหิตจาง ด้านการดูแลเบื้องต้นในหญิงตั้งครรภ์ที่มีภาวะความดันโลหิตสูง และด้านการแนะนำเตรียมตัวสำหรับการคลอด

การมีส่วนร่วมในการพัฒนาคุณภาพของหัวหน้าหน่วยงาน หมายถึง การที่หัวหน้าหน่วยงานให้บริการฝากครรภ์ มีส่วนร่วมในการเข้าเป็นส่วนหนึ่งในกระบวนการวางแผนกระบวนการตัด

สินใจ การปฏิบัติ และการประเมินผล ในกิจกรรมพัฒนาคุณภาพบริการสุขภาพหญิงตั้งครรภ์ วัดระดับการมีส่วนร่วมตามการรับรู้ของพยาบาล โดยแบบสอบถาม

การสนับสนุนทรัพยากร หมายถึง การที่พยาบาลผู้ปฏิบัติและหน่วยบริการฝากครรภ์ได้รับการจัดสรรทรัพยากรที่จำเป็นในการให้บริการสุขภาพหญิงตั้งครรภ์ สอดคล้องกับความต้องการของพยาบาล วัดระดับการสนับสนุนทรัพยากรโดยแบบสอบถาม ตอบตามการรับรู้ของพยาบาล

การปฏิบัติงานของคณะกรรมการงานอนามัยแม่และเด็ก หมายถึง การปฏิบัติงานของทีมคณะกรรมการพัฒนาคุณภาพงานอนามัยแม่และเด็ก ซึ่งมีลักษณะเป็นสหสาขาวิชาชีพที่คณะกรรมการประสานงานคุณภาพของโรงพยาบาล จัดตั้งขึ้น เพื่อทำหน้าที่รับผิดชอบในการพัฒนาระบบงานด้านอนามัยแม่และเด็ก วัดระดับการปฏิบัติโดยแบบสอบถาม ตอบตามการรับรู้ของพยาบาล

การอบรมเจ้าหน้าที่ หมายถึง การพัฒนาความรู้ และทักษะของเจ้าหน้าที่ผู้ให้บริการรับฝากครรภ์โดยการอบรมหรือประชุมวิชาการ วัดระดับการสนับสนุนการอบรมโดยแบบสอบถาม ตอบตามการรับรู้ของพยาบาล

ความสำคัญของการวิจัย

เพื่อนำผลการวิจัยไปเป็นข้อมูลพื้นฐาน ประกอบแก่ผู้บริหารในการวางแผนกำหนดนโยบาย และแผนพัฒนาบุคลากรด้านการให้บริการสุขภาพหญิงตั้งครรภ์ การศึกษาครั้งนี้จะทำให้พยาบาลมีความตระหนักในบทบาทการปฏิบัติตามคุณภาพการให้บริการสุขภาพหญิงมีครรภ์มากขึ้น ในส่วนผลการวิจัยสามารถนำเป็นข้อมูลพื้นฐานในการศึกษา คุณภาพบริการงานอนามัยแม่และเด็ก